

happened to be in the suspect's hands and which he did not prepare in advance and did not plan to use; potential is the type that is worn or stored in an easily accessible place and that the suspect has planned to apply in advance in the case if he is attacked.

Keywords: *excess of necessary defense measures, offender's detention, modus operandi of committing homicides, modus operandi of causing serious bodily injury, instrument of a crime.*

УДК 343.132(477)

О. М. КОСИЙ,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Розглянуто специфіку кримінального переслідування органами прокуратури як функцію кримінального процесу з урахуванням дії нового чинного кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: *кримінальне переслідування, прокуратура, функції, функціональна модель, новели законодавства, процесуальні положення, процедура, висунення підозри, обвинувачення, запобіжні заходи, підслідність.*

На сьогодні в Україні триває судово-правова реформа, становлення і розвиток держави як демократичної та правової супроводжується істотними змінами у правовій системі, актуалізацією ролі процесуальних норм у правовому регулюванні суспільних відносин, оскільки процедури і норми, що регламентують утвердження людини як найвищої соціальної цінності, забезпечення її прав і свобод, є важливою гарантією реалізації. Напрацювання загально-теоретичної характеристики процесуальних норм права є актуальним з огляду на реформування кримінального процесуального законодавства, формування практики його застосування, прагнення до утвердження справедливого суду в Україні, встановлення належних правових стандартів щодо виконання повноважень посадовими особами у кримінальному судочинстві, забезпечення захисту прав і свобод людини, що може бути реальним лише за наявності досконалого процесуального законодавства.

Теоретичні положення кримінального переслідування до прийняття чинного КПК України були предметом досліджень Р. С. Белкіна, Д. В. Беднякова, А. Я. Вишинського, Г. К. Кожевникова, В. О. Коновалової, В. П. Корж, А. Лапіна, О. М. Ларіна, В. М. Савицького, С. В. Слїнька, В. М. Стратонова, В. М. Строговича, В. Ю. Шепитька, а після вступу його в дію такі питання досліджували Г. В. Остафійчук, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило та ін.

За визначенням О. О. Сидоренка, право – це багатовимірне явище, а один із його проявів – поєднання матеріальних і процесуальних норм. Їх недооцінка призводить до недосконалості юридичних приписів, у яких знаходять закріплення процесуальні норми. Усталеними у теорії права є уявлення про процесуальні норми як про похідні, другорядні щодо норм матеріального права, правила поведінки, основне призначення яких – забезпечити реалізацію останніх [1, с. 6–7], що ми підтримуємо. За визначенням Л. Р. Грицаєнка, ідеї розмежування державних органів і їх функцій висловлювали ще античні філософи Платон, Аристотель, Полібей та інші, які розмірковували про необхідність розподілу праці, виходячи з тогочасних реалій, а також про необхідність розподілу праці між окремими верствами суспільства. Вони говорили про існування різних державних органів, про їх склад, завдання, функції. З точки зору розподілу влади – це раціональний розподіл праці в межах усього державного механізму як єдиної системи органів, що перебувають у певному взаємозв'язку та організаційній виокремленості, мають чітко розмежовані функції та закріплені межі законних прерогатив [2, с. 24–25].

Однією з актуальних проблем сучасної України є проблема протидії злочинності. Важлива роль у цьому належить органам прокуратури. Вплив прокуратури на відповідні процеси обумовлений її конституційно-правовим статусом, концептуальними змінами функцій її

працівників як суб'єктів кримінального судочинства після вступу в дію чинного кримінального процесуального законодавства.

Для визначення функції прокуратури, зокрема щодо кримінального переслідування, доцільно з'ясувати таке поняття, як «функція». За визначенням Г. А. Мамедова, функція є одним із важливих понять загальної теорії держави і права, що дозволяє розкрити зміст, структуру і межі діяльності як держави в цілому, так і будь-якого її органу, в тому числі і прокуратури; звідси й важливе науково-пізнавальне і прикладне значення поняття «функції прокуратури». Саме це осмислення дозволить сформулювати функціональну характеристику прокуратури, тобто її функціональну модель. Незважаючи на те, що в п. 9 перехідних положень Конституції України і у ст. 5 Закону України від 5 листопада 1991 р. «Про прокуратуру» цей термін уведений у законодавство вперше, як законодавцем, так і у науковій літературі не розкрито поняття «функції прокуратури» [3]. З точки зору розробленості зазначеного поняття, на думку Л. М. Давиденка, більш поширеним в українській та пострадянській юридичній літературі є не формулювання визначення функцій прокуратури, а судження про кількість цих функцій або виділення основних функцій прокуратури чи розгляд змісту окремих із них [4]. Останнім часом у дискусії із зазначених питань поряд із дослідженим пропонується ввести поняття «функціональна модель прокуратури». За визначенням бельгійського вченого Р. Бланпена, використання подібних моделей у порівняльно-правових дослідженнях дозволяє отримати панорамне уявлення про різні шляхи, якими вирішуються однакові проблеми, побачити, як певна правова система співвідноситься із цими моделями, і виявити розбіжності, подібність, тенденції розвитку [5, с. 13–14].

За дослідженням О. І. Резнік, на сьогодні у світі склалось три основні функціональні моделі прокуратури : 1) прокуратури, домінуючою функцією яких є кримінальне переслідування. Така модель характерна для абсолютної більшості країн романо-германської правової сім'ї. Їй значною мірою відповідає інститут атторнейської служби в США. За цієї моделі прокуратура становить собою орган, функції якого зазвичай полягають у кримінальному переслідуванні осіб, що вчинили злочинні діяння, у підтриманні публічного обвинувачення в суді, а також у нагляді за законністю досудового розслідування і утриманні осіб у місцях позбавлення волі; 2) прокуратури, домінуючою

функцією яких є нагляд за законністю. Тут прокуратура виступає як багатофункціональний орган, що здійснює поряд із загальним наглядом та іншими наглядовими функціями також і кримінальне переслідування, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, підтримання обвинувачення в суді. Цієї моделі дотримуються Китай, Куба, В'єтнам і ціла низка постсоціалістичних країн; 3) змішана модель прокуратури, що зводиться до наявності двох основних функцій: кримінального переслідування і нагляду за законністю. У сучасному світі ця модель має кілька варіантів, що різняться специфічним поєднанням функцій. До таких можна віднести прокуратури багатьох країн пострадянського простору [6]. Таким чином, єдиного статусу прокуратури у правових системах держав світу, Європейського союзу, як і в Європі в цілому, не існує. Це стосується і функцій, покладених на прокуратуру. У всіх країнах ЄС прокуратура порушує кримінальне переслідування, підтримує обвинувачення у кримінальних провадженнях, бере участь у цивільному (комерційному) процесі в публічних інтересах, оскаржує судові рішення у кримінальних та цивільних провадженнях і справах. Однак щодо інших функцій, то вони у різних країнах надзвичайно різноманітні [2, с. 32–33].

В Україні, як і в Росії, діяльність прокуратури була обумовлена об'єктивними потребами. Основна з них полягає у тому, що прокуратура є структурою змішаного, тобто наглядово-обвинувального типу і виконує функції як нагляду за виконанням законів, так і кримінального переслідування. Суперечності, за визначенням Л. Р. Грицаєнка, при цьому не виникають, оскільки, виявляючи порушення закону, прокурор зобов'язаний вжити заходів щодо їх усунення, у тому числі і шляхом кримінального переслідування. Наявність такого типу прокуратури в умовах перехідного періоду, в якому перебуває Україна, її організація, функції та напрями діяльності об'єктивно залежать від соціальних, економічних, політичних та інших життєвих умов у державі [2, с. 30–32]. В той же час, на нашу думку, з цим погодитись не можна, оскільки, виходячи із принципів (засад) теорії держави і права, не доцільно в одному правоохоронному органі об'єднувати функції кримінального переслідування й обвинувачення, що, із досвіду історичного минулого, призведе до повернення держави до тоталітарного типу. Крім цього, високопосадовці прокуратури умисно не бажають цього, оскільки, на їх думку, вони втратять суттєві важелі впливу у суспільних відносинах.

Після прийняття у 2012 році чинний КПК України став більш чітко регламентувати процесуальні повноваження окремих учасників кримінального провадження, зокрема щодо функцій прокуратури та кримінального переслідування прокурором, слідчим, слідчим суддею як суб'єктами сторони обвинувачення.

Вивченням генезису понятійного апарату кримінального процесу встановлено, що поняття «кримінальне переслідування» вперше було застосовано у Французькому кодексі кримінального розслідування 1808 року і вживалось для визначення кримінальної процесуальної діяльності державних (жандармських, поліцейських і судових) осіб, які здійснювали діяльність з викриття і встановлення злочинців. Пізніше Статут кримінального судочинства Російської імперії 1864 року з метою визначення процесу обвинувачення щодо вчиненого кримінального правопорушення закріпив терміни як синоніми: «кримінальне переслідування», «судове переслідування», «переслідування». Крім цього, термін «кримінальне переслідування» на той час використовувався поліцейськими для визначення поняття «розкриття злочину» й ведення статистичних даних із цих питань. У подальшому, після 1917 року, за визначенням Р. В. Мазюка, вказаний термін використовувався лише в першому Кримінально-процесуальному кодексі та інших нормативних актах [7, с. 17–18], але в подальшому не використовувався. Вживання дослідженого терміна відновилося у КПК Російської Федерації 2001 року.

За дослідженням В. П. Корж і Г. К. Коженнікова, теоретичне поняття «кримінальне переслідування» є одним із основних у кримінальному процесуальному праві [8; 9], що ми підтримуємо. Загальнотеоретичне поняття кримінального переслідування у кримінальному процесі до прийняття чинного КПК України визначалось як процесуальна діяльність, що здійснюється стороною обвинувачення під час викриття особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. В той же час, враховуючи положення чинного КПК України, на нашу думку, до цього слід додати, що воно поєднується з двома функціями прокурора як сторони обвинувачення у кримінальному процесі: процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях, підслідних органам прокуратури, та прокурорським наглядом за діяльністю підрозділів досудового розслідування.

Кримінально-процесуальна діяльність, згідно зі ст. 7 чинного КПК України, має відповідати загальним засадам (принципам), що пов'язані з виконанням і проведенням кримінального переслідування. Вивчивши та проаналізувавши положення чинного кримінального процесуального законодавства України, можемо класифікувати вказані засади на дві групи: до першої доцільно віднести процесуальні або процедурні положення проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а до другої – провадження процесуальної діяльності, прийняття процесуальних рішень та слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих розшукових дій, що обмежують права, свободи і законні інтереси особи.

Чинний КПК України визначив нові положення щодо процедури застосування кримінального законодавства. Кримінальне переслідування набуло нових форм і застосовується за новими методами, які включені у Кодекс і визначені як дії щодо викриття злочину та особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Теорія кримінального процесу, законодавство про кримінальну відповідальність та практика його застосування встановили елементи розшукового процесу щодо осіб, яких підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема у главах 20 «Слідчі (розшукові) дії» і 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК України. Означені положення, згідно з новелами чинного КПК України, включають: визначення нових положень процесуального статусу сторін і учасників кримінального провадження; розподіл процесуальних функцій обвинувачення, захисту і розгляду матеріалів кримінального провадження; встановлення процесуального статусу підозрюваного та обвинуваченого; систему оцінки доказів слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом.

Кримінальне переслідування є частиною кримінального процесу разом із процесуальною діяльністю сторони обвинувачення і захисту. Чинне кримінальне процесуальне законодавство України відносить прокурора, слідчого, керівника органу досудового розслідування, працівника оперативного підрозділу до органів кримінального переслідування. Зі сторони обвинувачення, окрім прокурора, кримінальне переслідування може здійснювати: приватний обвинувач, потерпілий і його представник – адвокат, а у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх – ще і його законний представник. Проведення досудового розслідування як

етап кримінального переслідування проявляється у встановленні та викритті особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, і закінчується затвердженням обвинувального акта та направленням кримінального провадження до суду. У зв'язку з цим та з підвищенням правосвідомості громадян нашої країни слід наголосити на сучасній тенденції розвитку суспільства, у якому все більшого визнання набуває ідея, що справедливість як принцип, лежить в основі права і має не тільки матеріальний прояв, але і процедурний. Справедливість постає як правове поняття, що є ознакою дій і процедур, тобто насамперед інститутів держави й громадянського суспільства [10, с. 200]. У свою чергу підтримуючи та розвиваючи таку ідею, О. Хеффе зазначив, що право розглядається не тільки як втілення ідеї справедливості, але і як примусовий засіб для забезпечення впливу на суспільство, тобто як своєрідна примусова справедливість [11, с. 269–285].

Сторона обвинувачення здійснює кримінальне переслідування у кримінальному провадженні, зокрема під час висунення проти підозрюваного підозри, затримання такої особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, а також у разі застосування до неї передбачених чинним законодавством запобіжних заходів. Висунення підозри у кримінальному провадженні, за визначенням А. В. Лапкіна, є досить важливим етапом кримінального переслідування, оскільки він передбачає початковий момент установлення вини конкретної особи у вчиненні конкретного кримінального правопорушення. За його переконанням, підозрюваний, обвинувачений є об'єктом дослідження по відношенню до фактичних даних, що повинні бути закріплені як докази [12], що ми підтримуємо. За його дослідженням, С. А. Альперт і П. С. Єлькінд одними з перших у науці кримінального процесу визначили основні функції обвинувачення і зазначили, що кожна сторона кримінального процесу має тільки їй притаманні кримінально-процесуальні функції. Зокрема, зі сторони обвинувачення функцію обвинувачення відносно підозрюваного здійснює потерпілий. При цьому процесуальний статус потерпілого як суб'єкта кримінального переслідування виходить із його процесуальних прав та обов'язків. Потерпілий має процесуальні права та бере участь у підтриманні обвинувачення в суді. У разі якщо прокурор як державний обвинувач відмовляється від обвинувачення, то по-

терпілий сам підтримує обвинувачення та здійснює захист своїх прав, підтримує цивільний позов, надає докази щодо вини обвинуваченого, бере участь у оцінці доказів з кримінального провадження, а під час судового розгляду виказує своє бачення щодо міри і виду покарання, має право виступати у судових дебатах, у разі потреби може оскаржувати вирок.

За визначенням І. Є. Марочкіна, органи кримінального переслідування здійснюють процесуальну діяльність та реалізують свої владні повноваження. Як сторона процесу вони мають більш широкі, забезпечені законом права, ніж решта її учасників [13], що ми підтримуємо. Наступним етапом досудового розслідування, після висунення підозри, до якого мають пряме відношення окремі суб'єкти кримінального переслідування, зокрема є: слідчий, прокурор, слідчий суддя, які повинні застосувати відповідний вид запобіжного заходу. На цьому етапі прокурор наділений важливою функцією щодо письмового погодження клопотання слідчого про обрання запропонованого виду запобіжного заходу, яке після цього направляється для остаточного вирішення слідчому судді. Саме під час реалізації такої функції на прокурора покладена велика відповідальність щодо об'єктивності у вирішенні зазначених питань відповідно до положень чинного КПК України, а також під час вирішення питань щодо продовження строків досудового розслідування і тримання під вартою. Щодо функції прокурора під час обрання запобіжних заходів триває дискусія, яка має декілька напрямів, зокрема: 1) щодо права прокурора надавати «санкцію» на запобіжні заходи, не пов'язані з позбавленням волі, – особисте зобов'язання, особисту поруку; 2) щодо надання права слідчому не узгоджувати з прокурором клопотання про обрання запобіжних заходів, а направляти його безпосередньо слідчому судді.

Таким чином, незважаючи на удосконалення кримінального процесуального законодавства України, як в науці, так і у практичній діяльності залишаються невирішеними й дискусійними питання щодо функцій органів прокуратури, зокрема кримінального переслідування та процесуального керівництва досудовим розслідуванням, наявності у їх підпорядкуванні структурних підрозділів досудового розслідування тощо. Однак порушені питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список використаних джерел

1. Сидоренко О. О. Процесуальні норми права: поняття, особливості, різновиди : монографія / О. О. Сидоренко. – Харків : Право, 2014. – 192 с.
2. Грицаєнко Л. Конституційно-правовий статус прокуратури України / Л. Грицаєнко // Вісник прокуратури. – 2007. – № 1. – С. 24–34.
3. Мамедов Г. Поняття функцій прокуратури / Г. Мамедов // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 3. – С. 76–81.
4. Давиденко Л. М. Функції прокуратури України згідно з новою Конституцією / Л. М. Давиденко // Право України. – 1997. – № 6. – 43–45.
5. Киселев И. Я. Сравнительное трудовое право : учебник / И. Я. Киселев. – М. : Проспект, 2005. – 360 с.
6. Резнік О. Функціональна модель прокуратури: поняття і різновиди / Олена Резнік // Вісник прокуратури. – 2008. – № 3. – С. 81–83.
7. Мазюк Р. В. Институт уголовного преследования в российском уголовном судопроизводстве : монография / Р. В. Мазюк. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 216 с.
8. Корж В. П. Кримінальне переслідування особи, яка вчинила злочин / В. П. Корж // Вісник прокуратури. – 2009. – № 8. – С. 85–90.
9. Максимов С. И. Справедливость и эффективность как критерии оценки права / С. И. Максимов // Проблеми законності. – Вип. 49. – Харків, 2001. – С. 195–204.
10. Хеффе О. Политика. Право. Справедливость. Основоположения критической философии права и государства : пер. с нем. / О. Хеффе. – М. : Гнозис ; Логос, 1994. – 319 с.
11. Кожевніков Г. К. Державне обвинувачення як елемент кримінального переслідування / Г. К. Кожевніков // Вісник Академії прокуратури України. – 2006. – № 1. – С. 46–48.
12. Лапкін А. Кримінальне переслідування – перспективна функція прокуратури України / А. Лапкін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 1. – С. 52–57.
13. Марочкін І. С. Органи судової влади України / І. С. Марочкін. – Київ : Вища шк., 1997. – 330 с.

Надійшла до редколегії 29.05.2014

КОСЫЙ А. Н. ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФУНКЦИИ ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ ПО УГОЛОВНОМУ ПРЕСЛЕДОВАНИЮ НА СТАДИИ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ

Рассмотрено специфику функции органов прокуратуры уголовного преследования на стадии досудебного расследования с учетом действующего нового уголовного процессуального законодательства Украины.

Ключевые слова: уголовное преследование, прокуратура, функции, функциональная модель, новеллы законодательства, процессуальные положения, процедура, предъявление подозрения, обвинение, меры пресечения, подследственность.

KOSYI O. M. SOME ASPECTS OF THE FUNCTION OF THE PROSECUTOR'S OFFICE IN CRIMINAL PROCEEDINGS AT THE STAGE OF PRETRIAL INVESTIGATION

The author of the article analyzes the specificity of the functions of the prosecution during the stage of pretrial investigation according to the new criminal procedural legislation of Ukraine.

The results of the different researches show that the support and implementation of international legal standards into the current legislation of Ukraine in order to establish a fair trial, to protect the rights, freedoms and legal interests of citizens, strict observance of the officials of their procedural obligations in the course of pretrial investigation in compliance with the rule of law principle, can be real only if perfect criminal procedural law exists and works.

The author of the article analyzes the development of the definition «function», compares functions of the law enforcement agencies, including the prosecution at the stage of pretrial investigation. The author researches the functions of prosecution in foreign countries and classifies them into three basic models, the main of which is vested with the prosecution.

The author analyzes attorney's legal status including the procedural guidance during the pretrial investigation.

The author sets some inaccuracies and shortcomings of the criminal procedural legislation and offers the route and directions to its improvement, as well as its practical application.

Keywords: criminal proceedings, prosecution, function, functional model, new legislation, procedural provisions, procedure, presentation of suspicion, accusation, preventive measure, investigative jurisdiction.